VZDĚLÁVÁNÍ POSKYTOVATELŮ SOCIÁLNÍCH SLUŽEB V OBLASTI PROBLEMATIKY SENIORŮ

Education of providers of social services in the field of problems of seniors

Radka Prokešová

10: 247–482, 2008

ISSN 1212-4117

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Ekonomická fakulta, katedra strukturální politiky EU a rozvoje venkova

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, katedra právních oborů, řízení a ekonomie

Summary

In the period from September 2006 to June 2008, the Faculty of Health and Social Studies of the University of South Bohemia in České Budějovice implemented the project “Education of providers of social services in the field of problems of seniors”.

The target of the project was preparation of accredited lifelong education aimed at needs of providers of social services directly taking care of seniors and implementation of the education for these staff members.

Before the project was initiated, the interest of the target group in the education proposed was identified by telephone interviews. Based on results of the telephone interviews, eight education themes were chosen, which were furthermore processed in details by expert guarantors and lecturers. The implementation of courses was provided in a uniform way for all the educational themes based on agreed plan of training. After the education was completed, the contribution of the education to the target group was verified by the form of a questionnaire.

The target group of the project comprised providers of social services – staff members directly taking care of clients in old people's homes. The research sample comprised 70 members of the target group, who went through all the eight educational themes established and completed the questionnaire aimed at the feedback resulting from the evaluation of particular themes.

The prepared educational themes were beneficial for the participants of the education process. The participants were satisfied with the level of the educational materials and technical provisions during the course. The educational courses established can be furthermore employed in the education of social service providers in a complex manner in the whole Czech Republic, in the form of the theoretical part of the accredited educational programme “Qualification course for staff members directly taking care of seniors”, which will be offered after completing the project within the framework of the lifelong education at the Faculty of Health and Social Studies of the University of South Bohemia in České Budějovice.

Key words: project – education – educational course – target group

Souhrn

V období od září 2006 do června 2008 realizovala Zdravotně sociální fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích projekt „Vzdělávání poskytovatelů sociálních služeb v oblasti problematiky seniorů“.

Cílem projektu bylo připravit akreditované celoživotní vzdělávání zaměřené na potřeby poskytovatelů sociálních služeb v přímé péči o seniory a realizovat vzdělávání pro tyto pracovníky.

Zájem cílové skupiny o navržené vzdělávání byl před zahájením projektu zjišťován telefonickým dotazováním. Na základě výsledků telefonického dotazování bylo vybráno osm vzdělávacích témat, která byla dále podrobně rozpracována odbornými garanty a lektory. Realizace kurzů se uskutečnila jednotným způsobem pro všechna vzdělávací témata na základě dohodnutého plánu školení. Po ukončení vzdělávání byl formou dotazníku ověřen přínos vzdělávání pro cílovou skupinu.

Cílovou skupinu tohoto projektu tvořili poskytovatelé sociálních služeb – pracovníci zabývající

se přímou péčí o klienta v domovech pro seniory. Výzkumný soubor je tvořen 70 zástupci cílové skupiny, kteří absolvovali všech 8 vytvořených vzdělávacích témat projektu a vyplnili dotazník zaměřený na zpětnou vazbu hodnocení jednotlivých témat.

Připravená vzdělávací témata byla pro účastníky vzdělávání přínosem. Účastníci vzdělávání byli spokojeni s úrovní vzdělávacích materiálů a technickým zajištěním kurzu. Vytvořené vzdělávací kurzy je možné dále uplatnit při vzdělávání poskytovatelů sociálních služeb komplexně v celé ČR ve formě teoretické části akreditovaného vzdělávacího programu „Kvalifikační kurz pro pracovníky v přímé péči o seniory“, který bude po ukončení projektu nabízen zájemcům v rámci celoživotního vzdělávání Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.

Klíčová slova: projekt – vzdělávání – vzdělávací kurz – cílová skupina

ÚVOD

Praktická potřeba soustavného vzdělávání pracovníků zajišťujících sociální služby seniorům motivovala odborníky ze Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích ke zpracování projektu s názvem „Vzdělávání poskytovatelů sociálních služeb v oblasti problematiky seniorů“. Projekt byl zaměřen na vytvoření celoživotního vzdělávání pro poskytovatele sociálních služeb v přímé péči o seniory tak, aby získali potřebné množství aktuálních informací a poznatků, které potřebují pro svoji činnost, a odstranili i některé nesprávné, ale běžně užívané stereotypy v praxi. Zároveň bylo nutné zpětně ověřit, zda realizované vzdělávání odpovídá potřebám cílové skupiny. Koncepce projektu vznikla v souladu s cíli Operačního programu Rozvoj lidských zdrojů především rozvojem celoživotního učení spojeným se zvyšováním kvality nabídky vzdělávání z hlediska znalostí potřeb společnosti. Tento projekt, registrovaný pod číslem CZ.04.1.03./2.1.15.3/0015, byl spolufinancován Evropským sociálním fondem a rozpočtem České republiky.

CÍLE PROJEKTU

1. Cílem projektu bylo připravit akreditované vzdělávání v systému celoživotního vzdělávání zaměřené na potřeby pracovníků v přímé péči o seniory. Součástí tohoto cíle bylo vytvoření anotací vzdělávacích kurzů, powerpointové prezentace a publikace se vzdělávacími texty k jednotlivým tématům vzdělávání.
2. Cílem projektu bylo realizovat akreditované vzdělávání rozsáhlé cílové skupiny poskytovatelů sociálních služeb v oblasti širokého spektra problematiky týkající se přímé péče o seniory.

Na začátku projektu byla stanovena jedna hypotéza. H1 – Pracovníci sociálních služeb v přímé péči o seniory potřebují vzdělávání v daných tematických okruzích:

- Vybrané právní předpisy ve vztahu k poskytování sociálních služeb a sociálních dávek
- Základy somatologie a základní onemocnění spojené se stářím
- Psychologie stáří
- Aktivizační programy pro seniory
- Thanatologie a péče o umírající
- Duševní hygiena pracovníků v přímé péči
- Důležitost supervize
- Sociální politika, sociální zabezpečení a sociální práce

METODIKA

Při výběru cílové skupiny bylo zohledněno zastoupení všech subjektů vykonávajících svou činnost v oblasti práce se seniory. Zájem cílové skupiny o vzdělávání byl před zahájením projektu zjišťován telefonickým dotazováním cílové skupiny.

V projektu bylo postupováno následovně:

1. Na podkladě znalostí a zkušeností pedagogických pracovníků ZSF JU bylo navrženo celoživotní vzdělávání zaměřené v obecné rovině na potřebu vzdělávání pracovníků v přímé péči o seniory. Tento návrh byl ověřen pracovníky KÚ JČK.
2. Na podkladě konzultace s těmito pracovníky byla oslovena zařízení, kde probíhá přímá péče o seniory. Vedoucí pracovníci těchto zařízení byli telefonicky dotazováni, zda skutečně mají o vzdělávání zájem, a potvrdili zájem o námi navržená témata. Dotazník obsahoval 6 otázek. Pomocí otázek byl zjišťován zájem o vzdělávání v

- oblasti Právní předpisy (zákon o sociálních službách a další), Psychologie, Somatologie, Využití volného času seniorů, Supervize, Sociální práce s klientem. Odpovědi byly zapisovány ve tvaru ano-A/ne-N k příslušnému číslu otázky do tabulky.
3. Na podkladě jejich odpovědí bylo vybráno 6 původně navržených témat:
 - Právní předpisy (zákon o soc. službách a další)
 - Psychologie
 - Somatologie
 - Využití volného času seniorů
 - Supervize
 - Sociální práce s klientem

Doplněna byla další dvě požadovaná témata:

- Thanatologie a péče o umírající
 - Sociální politika, sociální zabezpečení a sociální práce.
4. V konečné fázi byla sestavena anotace kurzů, upraven jejich název a byli vybráni vhodní lektori k danému tématu. Ke každému ze vzdělávacích témat byli z důvodu zastupitelnosti přiřazeni dva lektori.

ANOTACE KURZŮ

Téma 1: Vybrané právní předpisy ve vztahu k poskytování sociálních služeb a sociálních dávek

Obsahem tématu byla filozofie jednotlivých zákonů a vyhlášek MPSV ČR, používání zákonů postupů při práci v oblasti sociálních služeb a dávek. Důraz byl kladen na praktické používání zákonů v oblasti sociálních služeb.

Téma 2: Základy somatologie a základní onemocnění spojené se stářím

Účastník kurzu byl seznámen se základní zdravotní problematikou u seniorů. Specifika geriatrických klientů byla představena v kontextu geriatrické medicíny jako medicíny pěti I (Instabilita, Inkontinence, Imobilita, Intelektové poruchy a Iatrogenie). Součástí tématu byla základní chronická onemocnění této věkové kategorie, a to pouze na úrovni nutné pro správný a kvalifikovaný přístup k takto nemocným seniorům. Součástí vzdělávacího kurzu bylo seznámení s omezeními a možnými komplikacemi, které mohou zasáhnout do života seniora

a potencionálně ovlivnit způsob jeho života. Nedílnou součástí kurzu bylo i seznámení s organizací zdravotní péče u seniorů.

Téma 3: Psychologie stáří

Téma pojednávalo o základní problematice duševního zdraví u seniorů. Byly vysvětleny involuční změny centrální nervové soustavy, které vedou ke změnám psychických funkcí. Účastníci kurzu byli seznámeni se způsobem, jak rozeznat normu v posunu psychických funkcí od patologických zvrátů, jako jsou demence. Naučili se správným způsobem komunikovat s takto nemocnými seniory a zároveň byli seznámeni s možnými důsledky, které postupující duševní porucha může u seniora způsobit. Po absolvování kurzu znají základní testovací metody, které pomohou pracovníkovi zjistit počínající duševní onemocnění u seniora.

Téma 4: Aktivizační programy pro seniory

V rámci kurzu byli jeho účastníci seznámeni s aktivitou ve stáří a motivací k činnosti ve vyšším věku, s významem psychické a fyzické aktivity ve stáří. Součástí výuky bylo programování aktivit i s jednotlivými aktivizačními programy, jako je trénování paměti, muzikoterapie, taneční a pohybová terapie, ergoterapie, reminiscenční terapie, validace, bazální stimulace, videotrénink interakcí a arteterapie. Nedílnou součástí kurzu byla praktická cvičení a ukázky vzhledem k jednotlivým druhům aktivizace poskytovaných jak v individuální, tak ve skupinové formě.

Téma 5: Thanatologie a péče o umírající

Téma se zabývalo problematikou smrti a umírání a specifickými potřebami umírajících i jejich rodin. Účastník kurzu získal základní znalosti o přístupu k umírajícím, o způsobech komunikace jak s klienty, tak s jejich rodinnými příslušníky. Dále se účastník kurzu seznámil se způsoby práce i v tzv. paliativní péči, kde práce s klientem spočívá zejména v multidisciplinárním přístupu.

Téma 6: Duševní hygiena pracovníků v přímé péči

Obsahem kurzu bylo seznámení se základními rizikovými faktory a příčinami vzniku syndromu vyhoření, hlavními rizikovými skupinami, jednotlivými fázemi syndromu vyhoření a možnostmi prevence.

Téma 7: Důležitost supervize

Kurz se zabýval základy supervizní práce v oblasti sociálních služeb do té míry, aby byli jeho účastníci schopni kvalifikovaně se rozhodnout, jakou formu supervize zvolit, jaké požadavky klást na supervizora, co od supervize očekávat a jak ze supervize vytěžit co nejvíce. Obsahově byl předmět zaměřen především na význam a funkci supervize v sociální sféře a na možnosti využití jednotlivých jejích forem.

Téma 8: Sociální politika, sociální zabezpečení a sociální práce

Téma bylo věnováno sociální politice, zejména úloze sociální politiky státu a vybraných oblastí sociální politiky (rodinná, důchodová, komunitní sociální politika, politika zaměstnanosti). Další součástí kurzu byla problematika sociálního zabezpečení (sociální pojištění, státní sociální podpora, sociální pomoc) a problematika sociální práce se zaměřením na metody sociální práce (případová, skupinová, komunitní).

1. Příprava pro realizaci vzdělávacího kurzu jednotlivými lektory spočívala ve vytvoření prezentace v microsoft powerpointu a sestavení podrobné obsahové části přednášek a seminářů včetně závěrečného testu pro účastníky a jeho hodnocení.
2. Byl vypracován dotazník zaměřený na zpětnou vazbu hodnocení jednotlivých témat, který obsahoval 14 otázek a kam mohli účastníci zaznamenat své připomínky.

3. Vypracovaná témata byla připravena k akreditaci a následně odakreditována akreditační komisí MPSV ČR.

Cílová skupina projektu (výzkumný soubor)

Cílovou skupinu tohoto projektu tvořili poskytovatelé sociálních služeb – pracovníci zabývající se přímou péčí o klienta v domovech pro seniory v celkovém počtu 70. Cílová skupina projektu byla složena z pracovníků domovů pro seniory, pracovníků nestátních neziskových organizací a pracovníků Krajského úřadu JčK. Při výběru cílové skupiny bylo zohledněno zastoupení všech subjektů vykonávajících svou činnost v oblasti práce se seniory.

Výzkumný soubor je tvořen 70 zástupci cílové skupiny – poskytovateli sociálních služeb v přímé péči o seniory, kteří absolvovali všech 8 vytvořených vzdělávacích témat projektu a vyplnili dotazník zaměřený na zpětnou vazbu hodnocení jednotlivých témat.

Výsledky zpětnovazebního ověření potřebnosti vzdělávání a způsobu realizace vzdělávání

Výsledkem projektu bylo zpětnovazební hodnocení přínosu vzdělávacích témat pro účastníky (viz graf č. 1), zpětnovazební hodnocení úrovně vzdělávacích materiálů a technického zajištění kurzu (viz graf č. 2) a hodnocení úspěšnosti vzdělávacích témat (viz graf č. 3).

Graf č. 1 Hodnocení přínosu vzdělávacích témat účastníky vzdělávání

Přínos vzdělávacích kurzů byl hodnocen na základě vyplněných dotazníků 70 zástupců cílové skupiny, kteří absolvovali vytvořená vzdělávací témata. Témata Základy somatologie a základní onemocnění spojené se stářím (č. 2), Psychologie stáří (č. 3), Aktivizační programy pro seniory (č. 4), Thanatologie a péče o umírající (č. 5), Duševní hygiena pracovníků v přímé

péči (č. 6) měla pro účastníky většinou výborný přínos. Témata Vybrané právní předpisy ve vztahu k poskytování sociálních služeb a sociálních dávek (č. 1) a Sociální politika, sociální zabezpečení a sociální práce (č. 8) byla účastníky hodnocena jako méně přínosná. Jako nejméně přínosné téma byla hodnocena Důležitost supervize (č. 7).

Graf č. 2 Hodnocení úrovně vzdělávacích materiálů a technické zajištění kurzu

V 70 dotaznících, vyplněných respondenty, byla hodnocena úroveň vzdělávacích materiálů a technické zajištění kurzu. Všechny vzdělávací materiály pro tematické kurzy a technické zabezpečení kurzů bylo nadpoloviční většinou účastníků hodnoceno jako výborné. Nejlépe bylo

připraveno téma Základy somatologie a základní onemocnění spojené se stářím (č. 2), Psychologie stáří (č. 3), Thanatologie a péče o umírající (č. 5). Naopak nejhůře Důležitost supervize (č. 7) a Sociální politika, sociální zabezpečení a sociální práce (č. 8).

Graf č. 3 Hodnocení úspěšnosti vzdělávacích témat

Z celkového počtu 70 dotazníků odpovědělo 38 účastníků kurzů, že by doporučili svým kolegům všechny kurzy. Z nabízených témat by byla nejvíce doporučovaná témata Základy somatologie a základní onemocnění spojené se stářím (č. 2), Psychologie stáří (č. 3), Aktivizační programy pro seniory (č. 4), Thanatologie a péče o umírající (č. 5), Duševní hygiena pracovníků v přímé péči (č. 6) méně pak Vybrané právní předpisy ve vztahu k poskytování sociálních služeb a sociálních dávek (č. 1) a Sociální politika, sociální zabezpečení a sociální práce (č. 8), nejméně doporučovaná byla Důležitost supervize (č. 7).

DISKUSE

Na základě výsledků zpětnovazebního dotazníku, připomínek a námětů mohlo být do výuky zařazeno ještě více praktických příkladů ukázek a nácviků (např. větší prostor pro ukázková videa v problematice komunikace se seniory a jejich rodinami), některé materiály mohly být podrobnější a méně obecné.

Přínos jednotlivých přednášek a seminářů souvisel se způsobem vedení jednotlivých lektorů (některé přednášky byly nezáživné vinou lektora, lektor ne vždy splnil očekávání účastníka kurzu).

Dále bylo některými účastníky kurzů doporučeno zaměřit některá témata na ošetřovatelství a rozšířit nabízená témata o další (psychologie v praxi, práva zaměstnanců).

Témata Základy somatologie a základní onemocnění spojené se stářím (č. 2), Psychologie stáří (č. 3), Aktivizační programy pro seniory (č. 4), Thanatologie a péče o umírající (č. 5), Duševní hygiena pracovníků v přímé péči (č. 6) jsou účastníky vzdělávání vysoce hodnocena jak v míře přínosu, tak v připravenosti materiálů a technického zabezpečení a tomu celkově odpovídá i doporučení k absolvování pro kolegy.

U témat Vybrané právní předpisy ve vztahu k poskytování sociálních služeb a sociálních dávek (č. 1) a Sociální politika, sociální zabezpečení a sociální práce (č. 8) by bylo vhodné zpracovat některé připomínky zaznamenané ve zpětnovazebních dotaznících, aby témata více upoutala pozornost účastníků vzdělávání. Lze se domnívat, že hodnocení těchto témat je i částečně

odrazem složitosti jejich obsahu a častých aktuálních změn v oblasti legislativy.

Téma Důležitost supervize (č. 7) mělo ve všech předchozích zpětnovazebních hodnoceních nejmenší úspěch ze všech vzdělávacích témat. U tohoto téma by bylo vhodné taktéž zpracovat všechny připomínky účastníků a snažit se o zvýšení jeho atraktivity zařazením ještě více praktických příkladů ukázek a nácviků, větším provázáním teorie s praxí, volbou lektorů s většími zkušenostmi v dané problematice apod. Jelikož se v hodnocení vyloženě neobjevuje nespokojenost účastníků se zařazením tématu ani s výkonem jejich lektorů, zpětnovazební hodnocení bohužel ukazuje, že celkově je důležitost supervize u pracovníků v sociálních službách dosud nedocenená a její význam a přínos v oblasti péče o seniory není dostatečně zřejmý.

ZÁVĚR

Cíle projektu byly splněny – díky interdisciplinární spolupráci projektového týmu bylo sestavováno široké spektrum témat v oblasti problematiky seniorů.

Hypotéza, že pracovníci sociálních služeb v přímé péči o seniory potřebují vzdělávání v daných tematických okruzích, byla potvrzena.

Realizace kurzů se uskutečnila jednotným způsobem pro všechna vzdělávací témata na základě dohodnutého plánu školení.

Připravená vzdělávací témata byla pro účastníky vzdělávání přínosem. Účastníci vzdělávání byli spokojeni s úrovní vzdělávacích materiálů a technickým zajištěním kurzu. Nadpoloviční většina účastníků by doporučila všechna vzdělávací témata svým kolegům.

Výstupem projektu je vytvoření recenzované publikace – „Rukověť pro poskytovatele sociálních služeb v oblasti problematiky seniorů“, jejíž obsah vychází z jednotlivých vzdělávacích kurzů a je určena pro potřeby sociálních pracovníků v přímé péči o seniory v praxi.

Realizační tým projektu předpokládá, že na základě vyhodnocení výsledků projektu bude možno použít metodiku a vytvořené školící materiály nejen ke vzdělávání nových pracovníků poskytovatelů sociálních služeb v přímé péči o seniory k jejich přípravě na výkon profese, ale

také předat toto know-how pro školení adekvátních cílových skupin v jiných regionech ČR. Vytvořené vzdělávací kurzy je možné dále uplatnit při vzdělávání poskytovatelů sociálních služeb komplexně v celé ČR ve formě teoretické části akreditovaného vzdělávacího programu „Kvalifikační kurz pro pracovníky v přímé péči o seniory“. Po ukončení projektu bude tento kvalifikační kurz nabízen zájemcům v rámci

celoživotního vzdělávání Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.

**Autorka byla manažerem projektu*

Radka Prokešová
radka.prokesova@tiscali.cz